

DISKUSIJA DĖL ANATOMINIŲ ŽMOGAUS ORGANŲ TEISINIO STATUSO

ANATOLIY A. LYTVYVENKO

Baltijos tarptautinės akademijos tyrėjas

Socialinių mokslų (teisė) daktaras

Ryga, Latvijos Respublika

M. Lomonosovo g. 4/1, 216 k.

El. paštas anat.lytvynenko@gmail.com

JEVGENIJ MACHOVENKO

<https://orcid.org/0000-0003-2930-3526>

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedros profesorius

Socialinių mokslų (teisė) daktaras (HP)

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius, Lietuva

Tel. + 370 5 236 6175

El. paštas jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

ĮVADAS

Pastarojo dešimtmečio amerikiečių mokslo literatūroje sąvoka *gift* (angl., dovana, dovanojimas) kartais vartojama kai kurioms biologinėms medžiagoms (Stewart, Lipworth, Aparicio, Fleming ir Kerridge, 2014) ir anatominiams žmogaus organams (Fukai, 2019) įvardyti. Dar anksčiau anglakalbė mokslo bendruomenė, analizuodama transplantacijos temas, pradėjo vartoti savitą metaforą *gift of life* (angl., gyvybės dovana), kuria pabrėžiama, kad organų donorystė gali išgelbėti kito žmogaus gyvybę, taip norint įtikinti žmones tapti organų donorais. Šios idėjos pagrindas, kaip teigia L. A. Siminoff ir K. Chillag, buvo savanoriškumo, altruizmo ir labdaros (pastarasis – turint omenyje, kad žmogus taptų donoru neatlygintinai) principai (Siminoff, Chillag, 1999). Šių mokslininkų darbe taip pat pabrėžta, kad vadinamoji gyvybės dovana daugeliu atvejų galima dėl donoro mirties, nes dauguma transplantacijų įvyksta gavus mirusiojo kūno organus (Siminoff, Chillag, 1999, p. 36). Čia svarbu suprasti, kad minėtoji metafora nėra pernelyg tolimesnėms katego-

rijoms. Antai anglų kalbos žodis *gift*, be įprastos reikšmės (dovana), turi ir specifinę teisinę reikšmę, – dovanojimo sutartis, civilinės teisės sandoris, numatantis neatlygintinį dovanotojo turto ar turtinės teisės (reikalavimo) perdavimą apdovanotajam tam tikromis sąlygomis ir su tam tikrais įsipareigojimais arba visai be jų. Vienaip ar kitaip, civiliniai teisiniai santykiai visuomenėje turėtų būti reglamentuojami nustatant teisės institutais, kurie, kaip visiems žinoma, kontinentinės teisės sistemoje yra grindžiami romėnų teise, o anglosaksų teisės sistemoje – bendrąja teise (angl. *common law*) ir, iš dalies, taip pat romėnų teise.

Šio tyrimo objektas yra civilinės teisės mokslo konstruktai, potencialiai tinkami siekiant išsiaiškinti ir išaiškinti neatlygintinio anatominio žmogaus organo perdavimo ir paties perduodamo anatominio organo teisinę prigimtį.

Taigi šio tyrimo tikslas yra apibrėžti anatominio žmogaus organo teisinį statusą, o sprendžiami uždaviniai – atsakyti į toliau įvardijamus keturis klausimus, kylančius dėl teisinių santykių, susijusių su chirurginiu būdu atliekamu organo išėmimu ir jo transplantacija į recipiento kūną arba kitokiu naudojimu:

- *pirma*, ar civilinis sandoris, kuriuo įforminamas asmens sprendimas neatlygintiškai perduoti savo anatominį organą, yra dovanojimo sutartis?
- *antra*, ar perduodamo žmogaus kūno organo teisinis statusas yra toks pat, kaip turto (jei ne, tada koks kitas? Juk neįmanoma įsivaizduoti, kad yra dovanojamas ar kitaip neatlygintiškai perleidžiamas objektas, neturintis jokio teisinio statuso)?
- *trečia*, koks yra žmogaus kūno organo, jau pašalinto iš donoro kūno ir persodinto į recipiento organizmą, teisinis statusas?
- *ketvirta*, ar reikia inicijuoti mokslinę diskusiją siekiant išsiaiškinti, ar šiuolaikinės civilinės teisės institutai tinkami reguliuoti minėtuosius santykius? Galbūt reikalingos specialios korekcijos?

Šio straipsnio bendraautorai atsakymus į pateiktus klausimus pamėgins pagrįsti bendraisiais teisės teorijos ir civilinės teisės mokslo teiginiais, taip pat analizuodami su šiuo klausimu susijusias teismo bylas, kurias pavyko aptikti Jungtinių Amerikos Valstijų, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Lietuvos ir Latvijos teismų praktikoje. Labai tikimės, kad į šią pirminę diskusiją įsitrauks įvairių teisės mokslų atstovai ir pavyks daugiau autorių paskatinti šiuo klausimu rengti publikacijų, kurių labai trūksta ir Lietuvoje, ir Latvijoje – šio straipsnio bendraautorių valstybėse. Atliekant tyrimą buvo taikomi įprasti teisės mokslo metodai, iš kurių svarbesni buvo sisteminis, lyginamasis ir teleologinis.

1. DOVANOJIMO TEISINIO KONSTRUKTO TAIKYMAS APIBRĖŽIANT ŽMOGAUS KŪNO ORGANO SĄVOKĄ

Dovanojimas (lot. *donatio*) yra vienas iš seniausių romėnų teisės institutų. Jis apima *animus donandi*, tai yra dovanotojo ketinimą suteikti apdovanojamam asmeniui nuosa-

vybės teisę į ją nors, *causa donandi* (vienos šalies praturtėjimo ir atitinkamai kitos šalies nuskurdimo priežastis dėl dovanojimo sutarties sudarymo), *animus recipiendi* – ketinimas gauti dovanojamąjį turtą apdovanoto asmens nuosavybėn. Ar įmanoma taikyti kurį nors teisinį konstruktą donoro dovanojamo kūno organo atžvilgiu? Manytina, kad taip. Antai pirmasis elementas apimtų transplantaciją, atliekamą pagal medicinos teisės principą gavus paciento sutikimą dėl medicininės intervencijos, tai yra galima tik esant aiškiai išreikštai donoro valiai, be to, donoras turi teisę bet kada atšaukti savo sprendimą paaukoti kūno organą, o tokiu atveju įvykusi organų transplantacija teisės požiūriu būtų neteisėta. Naujausias Prancūzijos teismų praktikos pavyzdys – byla, kai ieškovas reikalavo žalos atlyginimo iš ligoninės, kurioje transplantacija jo broliui buvo atlikta, nors dieną prieš procedūrą ieškovas atsisakė aukoti savo kūno organą. Teismas pripažino šią procedūrą buvus neteisėtą (Cour Administratif d'Appel Nantes...).

Kalbant apie antrąjį elementą, „praturtėjimas“ pasireiškė kaip recipiento gyvybės išsaugojimas arba, bet kuriuo atveju, sveikatos būklės pagerinimas, tiesiogiai nulemtas medicininės procedūros, apimančios anatomicinės kūno dalies transplantaciją. Trečiojo elemento išraiška būtų potencialaus gavėjo valia pagerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, žmogus susisieks su transplantacijos koordinavimo centru ir bus įtrauktas į atitinkamą eilę. Pabrėžtina, kad organų transplantacijos *animus recipiendi* buvo aiškiai suformuluotas Šveicarijos federalinio teismo 1975 m. liepos 3 d. sprendime: „Kita vertus, [priešingai ieškovo interesams], širdies recipientas yra suinteresuotas galimu savo prastos sveikatos būklės pagerėjimu ir [yra suinteresuotas] pailginti savo gyvenimą, kuriam kilo pavojus“ (Bundesgerichtshof (Schweiz)..., 1975).

Taigi galima daryti išvadą, kad minėtasis trinaris teisinis dovanojimo konstruktas gali būti taikomas kūno organų transplantacijos atvejams. Įdomu, kad labai panašus konstruktas buvo paminėtas JAV 2006 m. išnagrinėtoje byloje, kurioje buvo nagrinėjamas biologinių mėginių dovanojimo moksliniams tyrimams klausimas. Šioje byloje pati donorystės sąvoka buvo aiškinama kaip *inter vivos gift* ir pateikti trys jos elementai: 1) donoro valia atlikti dovanojimą; 2) dovanotojo turto įteikimas apdovanotajam ir 3) turto priėmimas dovanotojo, kuris iš karto įgyja nuosavybės teisę į šį turtą (*Washington University prieš Catalonia...*, 2006). Tarpukario Latvijos teisėje buvo leidžiamas dovanojimas su tam tikrais įsipareigojimais, pavyzdžiui, sūnaus pareiga išlaikyti savo tėvus mainais už tam tikrą jų dovaną (*donatio cum modo*) (Latvijas Senats, 1938 g. 16. junija...). Taip pat buvo leidžiama dovanoti objektą kartu su hipotekos skola, bet apdovanotasis neprivalėjo atsakyti už dovanotojo skolas pagal įpėdiniams taikytinas normas (Latvijas Senats, 1938 g. 15. julija...).

Donatio cum modo konstruktas yra tinkamas ir kūno organų donorystės atveju: pavyzdžiui, donoras gali susitarti su transplantacijos koordinavimo centru, kad mirties atveju būtų kompensuotos jo laidotuvių išlaidos. Taigi iš šios teorijos išplaukia, kad jei donoras su organų transplantacijos koordinavimo centru ar kita sveikatos priežiūros

įstaiga viena ar kita forma pasirašys sutartį, kuri apims anatomicinio kūno organo dovanojimą, tai bus *sui generis* dovanojimo sutartis dėl kūno organo arba nemokamo organų, kaip *sui generis* turto, perdavimo (tai aptarsime plačiau), ir pagal šią sutartį gali būti arba tiksliai nurodytas apdovanojamas asmuo (pavyzdžiui, artimas donoro giminaitis), arba neapibrėžtas pagal medicininės indikacijas apdovanojamų asmenų ratas. Svarbus bruožas yra ir tai, kad sutartis gali būti sudaroma su juridiniu asmeniu (t. y. organų transplantacijos koordinaciniu centru, liginine), kuris pagal įstatymą ir jame nustatytas taisykles galės nustatyti asmenį, kuris taps recipientu, o teisine prasme – apdovanojamu asmeniu. Jei donorystė pomirtinė, tai bus *donatio mortis causa*. Čia pažymėtina, kad teisiniams santykiams organų transplantacijos srityje reikalingas sąvokų aiškumas. Kaip rodo teismų praktika, žmogaus kūno organų transplantacijoje dalyvaujančių institucijų deliktinės atsakomybės klausimai dažnai yra labai sudėtingi, daugelis klasikinių deliktų teorijų tokiomis atvejais ne visada lengvai pritaikomos (gana iliustratyvi yra byla *Colavito prieš New York Organ Donor Network, Inc...*, 2006).

2. AR ANATOMINIS ŽMOGAUS KŪNO ORGANAS YRA TURTAS?

Kyla klausimas: jei kalbame apie dovanojimo sutartį *sui generis*, tai ką konkrečiai donoras (dovanotojas) dovanoja recipientui (apdovanotajam)? Žinoma, galimas lakoniškas atsakymas – anatomicinį kūno organą, bet visuotinai žinoma, kad pagal dovanojimo sutartį dovanotojas perduoda apdovanotam asmeniui kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, į kurį apdovanotas asmuo iš karto įgyja nuosavybės teisę. Ar mūsų aptariamuoju atveju galima manyti, kad anatomicinis kūno organas yra turtas?

Anglosaksų teisinėje sistemoje konkretaus atsakymo į šį klausimą nėra. Tokia situacija susiklostė dėl to, kad Didžiosios Britanijos teisė jau ilgą laiką nepripažįsta nuosavybės teisės į mirusio asmens kūną. Antai vienoje iš pirmųjų tokių bylų (*Williams prieš Williams...*, 1882) teismas konstatuoja: „Mūsų šalyje nuosavybės teisė į mirusiojo kūną nepripažįstama.“ Kartu teismas pripažino, kad artimieji mirusiojo giminaičiai turi teisę disponuoti mirusiojo palaikais laidojimo tikslais. Vis dėlto bendrąja prasme mirusio žmogaus kūnas negali būti kieno nors nuosavybė (*nullius in bonis, res nullius, res extra commercium* – taip šį atvejį galima įvardyti vartojant romėnų teisės terminiją). Daug vėliau, 1997 m., išnagrinėtoje byloje (*Dobson & Other prieš North Tyneside Healthcare Trust...*, 1996) teismas teigia, kad atskiras organas (šiuo atveju galvos smegenys) taip pat negali būti nuosavybės objektas¹.

1 Požiūriai į šį klausimą senoje pandektų literatūroje gana aiškiai aprašyti Crusen, 1890, p. 36–37. Vis dėlto diskutuotina, ar galima teigti, kad kontinentinės teisės pozicija šiuo klausimu yra tokia pat kaip ir anglosaksų teisės.

Anglijoje palyginti neseniai priimtame sprendime byloje (*Dobson & Ors prieš North...*, 1996) teismas žmogaus kūno organo nepripažino nuosavybės objektu, kadangi neįmanoma jo gražinti į mirusiojo kūną pateikus ieškinį dėl turto gražinimo teisėtam savininkui. Šios bylos faktinės aplinkybės: dvidešimt trejų metų moterį darbe ištiko epilepsijos priepuolis, ji buvo paguldyta į vieną, vėliau – į kitą ligoninę (abiem vadovavo pirmasis atsakovas). Iš pradžių manyta, kad jos būklės priežastis – epilepsija, bet pacientę perkėlus į kitą ligoninę atliktas kompiuterinės tomografijos tyrimas parodė, kad jos smegenyse yra du navikai. Vėliau moteris buvo perkelta į kitą ligoninę (jai vadovavo antrasis atsakovas), kurioje buvo atlikta operacija; deja, netrukus pacientė mirė. Koroneris² nurodė atlikti skrodimą mirties priežasčiai nustatyti. Skrodimą atlikęs specialistas išėmė galvos smegenis ir užkonservavo parafine. Velionės šeimai kūnas buvo gražintas be galvos smegenų ir tokios būsenos palaidotas. Smegenys tuo tarpu buvo pervežtos saugoti į Niukaslio bendrąją ligoninę, o mirusios pacientės skrodimą atlikęs specialistas vėliau, atsakydamas į ieškovo advokatų laišką, patvirtino, kad ligoninėje parafino blokų, kuriuose jos smegenys buvo užkonservuotos po skrodimo, nebėra, taigi gali būti, kad minėtasis kūno organas buvo sunaikintas. Ieškovai pateikė ieškinį dėl neatsargumo, kuriame teigė, pirma, kad pacientei nebuvo laiku atlikta smegenų kompiuterinė tomografija, galbūt, esant tam tikroms aplinkybėms, ji galėjo būti išgelbėta; antra, apkaltino atsakovus neteisėtais veiksmais, atliktais su velionės galvos smegenimis, kurios, jų nuomone, turėjo būti išsaugotos, o kaltinamieji neturėjo teisės prarasti ar sunaikinti iš mirusiosios kūno išimtų smegenų. Apygardos teismas priėmė sprendimą atsakovų naudai, nusprendęs, kad mirusiosios kūno nuosavybės teisių nebuvo, o ligoninė neprivalėjo neribotą laiką saugoti smegenis po atlikto skrodimo. Vėliau apeliacinės instancijos teismas išaiškino, kad nors tokių turtinių teisių nėra, yra teisė disponuoti mirusiojo palaikais laidojimo tikslais. Apeliacinės instancijos teismas taip pat nurodė 1908 m. Australijoje išspręstą bylą (*Doodeward prieš Spence...*, 1908), kurioje ieškovas sugebėjo susigražinti užkonservuotą mirusių Siamo dvynių kūną ir daug metų laikė jį kaip anatominę reikybę. Toje byloje teismas nusprendė, kad ieškovas dėjo pastangas išsaugoti kūną (jis buvo saugomas apie keturiasdešimt metų), taigi galėjo turėti turtinių teisių į jį. Byloje dėl velionės galvos smegenų saugojimo padėtis buvo šiek tiek kitokia. Specialistas vykdė koronerio nurodymus, jo užduotis buvo nustatyti asmens mirties priežastį; byloje nebuvo įrodymų, kad specialistas smegenis ketino laikyti tam tikroje mokslinėje kolekcijoje. Teismas, tirdamas ieškovo argumentus, nurodė, kad šie artimiausi mirusios moters giminaičiai niekaip negalėjo įrodyti savo teisės atgauti jos smegenis, o kaltindami

2 Koroneris (angl. *coroner*) – Didžiojoje Britanijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kai kuriose kitose šalyse specialus teismo pareigūnas, tiriantis staiga mirusių asmenų mirties priežastis, kai įtariama, kad mirtis smurtinė (*Visuotinė lietuvių enciklopedija...*).

neatsargiu aplaidumu nepateikė įrodymų, kad gydytojas, kurį laiką laikydavęs smegenis parafine, kaip nors buvo įsipareigojęs ieškovams išsaugoti tą kūno organą. Teismas laikėsi nuomonės, jog vargu ar galima reikalauti, kad ligoninės saugotų žmogaus kūno audinius, paimtus atliekant skrodimą, dėl prielaidos, kad vėliau jų galėtų prireikti kaip įrodymų kokioje nors teismo byloje. Taigi byla buvo išspręsta atsakovų naudai (*Dobson & Ors prieš North...*, 1996)³.

Laikui bėgant atsirado naujų organų transplantacijos technologijų, taigi teko galvoti, kaip toliau teisiškai reglamentuoti tam tikras teises pozicijas. Pavyzdžiui, 1991 m. išnagrinėtoje byloje (*Brotherton prieš Cleveland...*, 1991) ieškovės vyras buvo rastas negyvas automobilyje; ligoninė pateikė prašymą dovanoti mirusiojo organus, bet našlė atkakliai priešinosi šiam ligoninės pageidavimui; nepaisant to, skrodimo metu be našlės žinios ir sutikimo buvo išimtos abiejų mirusiojo akių ragenos, apie tai moteris sužinojo tik iš skrodimo akto. Teismas nesileido į diskusijas apie tai, kaip teisiniu požiūriu turėtų būti vertinamas mirusio kūno statusas, bet pareiškė, kad Ohajo valstijos ieškovei suteikiamų teisių, kurias saugo JAV Konstitucijos keturioliktoji pataisa, visuma suponuoja teisėtą reikalavimą atgauti mirusiojo kūną, įskaitant jo akių ragenas (*Brotherton prieš Cleveland...*, 1991). Tas pats teismas šį klausimą nagrinėjo po ketverių metų beveik identiškoje byloje (*Whaley prieš County of Tuscola...*, 1995), kurioje ieškovi pateikė ieškinį dėl savo neseniai mirusių giminaičių ragenų arba akių obuolių pašalinimo (vėliau organai buvo laikomi Akių banke (*Eye Bank*), padaryto be mirusiųjų artimųjų žinios ir sutikimo. Teismas, remdamasis *Brotherton prieš Cleveland* byla, nurodė, kad artimiausi giminaičiai teisėtai gali uždrausti pažeisti mirusiųjų kūnus, gali legaliai jais disponuoti; kad ir kaip tokia teisė vadintųsi, ji egzistuoja ir priklauso tai grupei teisių, kurios suprantamos kaip turtinės. Vadinasi, interesas saugoti mirusio giminaičio kūną yra turtinis (*Whaley prieš County of Tuscola...*, 1995).

Taigi asmens interesas dėl mirusio giminaičio kūno saugumo ir vientisumo turi apimti ir anatominius kūno organus, o asmuo, kuriam įstatymai suteikia teisę disponuoti mirusiojo kūnu, gali spręsti, ar dovanoti organus. Sprendimas šiuo atveju gali būti toks: remtis mirusiojo valia, jeigu ji buvo žinoma, o jei ne, tai šeimos gyvenimo, moralinių, religinių pažiūrų ir įsitikinimų pagrindu. Darytina išvada, kad žmogaus kūno organas teisės požiūriu turėtų būti traktuojamas kaip *res sui generis*, turintis ypatingą *res extra commercium* teisinį statusą, lygiai taip pat, kaip ir pats kūno organo dovanojimas šiuo atveju laikytinas *donatio sui generis*. *Res extra commercium* statusas priskiriamas dėl to, kad valstybių įstatymai ir tarptautinė teisė draudžia prekybą organais (pavyzdžiui,

3 XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje JAV teismai galėjo tenkinti ieškinius, kylančius dėl neteisėtai atliktų skrodimų, ir pripažindavo ieškovų teisę disponuoti mirusio giminaičio kūnais (*Foley prieš Phelps...*, *Burney prieš Children's Hospital in Boston...*, *Hassard prieš Lehane...*, *Darcy prieš Presbyterian Hospital...*).

Bailey, 1999; Derco, 2011, p. 169 ir toliau). Kūno *res extra commercium* statusas tam tikra prasme gali būti lyginamas su bažnyčios turto, kuris dėl to, kad yra pašventintas ir naudojamas atliekant religines apeigas, tampa *res sacrae* (lot. šventu daiktu) ir įgyja *res extra commercium* statusą tiek, kiek bus naudojamas atliekant religines apeigas. Antai Anglijoje šventieji daiktai bažnytinio teismo sprendimu gali būti parduodami (*In Re St. Helen's, Brant Broughton...*, 1973). Šventų daiktų ir žmogaus kūno organų statuso panašumų, kad ir kaip būtų keista, yra ir daugiau. Pavyzdžiui, ir vieni, ir kiti netinka įprastai naudoti ir gali būti naudojami tik pagal konkrečią paskirtį.

3. ŽMOGAUS KŪNO ORGANO, PERSODINTO Į RECIPIENTO KŪNĄ, TEISINIS STATUSAS

Taigi teisinė žmogaus kūno organo, kaip ir organo dovanojimo, vertinimo prigimtis išryškėja remiantis romėnų teisės teorija ir esama teismų praktika. Toliau reikėtų aiškintis, kokį teisinį statusą įgyja anatomicinis kūno organas, persodintas į recipiento kūną. Kaip minėta, pagal teisinį konstruktą „dovanotojas“ ir „apdovanotasis“, organo recipientas turėtų būti suprantamas kaip apdovanotasis. Kadangi apdovanotam nuosavybės teisė pereina iš karto po to, kai jis gauna dovanotą turtą, darytina išvada, kad recipientas taip pat perima nuosavybės teisę į *res sui generis*. Vis dėlto vertėtų atkreipti dėmesį į gana įdomų dalyką. Persodintą organą žmogaus organizmas laiko svetimu, todėl, jei recipientas nevertos imunosupresantų (imunitetą slopinančių vaistų), organas gali būti atmetas. Tokie vaistai turi būti vartojami daug metų po transplantacijos ar net visą gyvenimą. Vadinas, persodintą anatomicinį organą žmogus priima kaip asmuo, teisės subjektas, o kaip organizmas (t. y. savarankiškai egzistuojantis organinio pasaulio vienetas) jis jo nepriima kaip *sui generis* nuosavybės, laiko svetimkūniu, bet naudojasi tam, kad užtikrintų savo gyvybinę veiklą, dėl to, kad pašalintas savas organas buvo pažeistas ligos arba nebegalėjo tinkamai funkcionuoti dėl sužalojimo. Žmogaus kūnas pats savaime gyvuoja be jokios jurisprudencijos, organizmui neįmanoma paaiškinti, kad nepridera atmesti persodinto anatomicinio organo, nes jį kaip dovaną priėmė recipientas (apdovanotas asmuo). Jei vis dėlto būtų įmanoma vertinti persodinto anatomicinio žmogaus kūno organo statusą paties organizmo požiūriu, ir dar pagrįstu teisės normomis, tai žmogaus organizmas persodintą organą turėtų „suprasti“ kaip uzufuktą⁴, kuriuo „uzufuktorius“ (recipientas) galės naudotis iki mirties, tuo tarpu suteikus jam galimybę naudojantis persodintu organu tęsti savo gyvenimą ir veiklą – darbą, studijas, šeimos gyvenimą.

4 Uzufuktus (lot. *usus fructus*), arba asmens servitutas, – teisė neatlygintinai naudotis svetimu turtu (be nuosavybės teisės į jį) nekeičiant jo esmės ir paskirties (pvz., Finkelšteinas, 1931).

Mąstydami apie persodintą anatomicinį kūno organą kaip apie servitutą ir peržiūrėję įvairių valstybių teismų praktiką, išvelgiame dar vieną netikėtą analogiją su... bažnyčios suolu. Kaip nurodyta JAV 1933 m. išnagrinėtoje byloje (*Diamond prieš Art Contracting Company, Inc...*, 1933), asmuo, gavęs teisę naudotis suolu bažnyčioje, nors ir neturi į jį nuosavybės teisės, įgyja teisę naudotis, t. y. sėdėti ant jo per pamaldas, ir gali pateikti teismui ieškinį dėl valdymo teisės pažeidimo (*trespass*) arba dėl išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo (angl. *ejectment*). Bažnyčios suolas yra bažnyčios pastate ir negali būti naudojamas jokiai kitam tikslui, kaip tik sėdėti parapijiečiams bažnyčioje pamaldų metu; lygiai taip pat anatomicinis kūno organas chirurginiu būdu persodinamas į recipiento kūną tik tam, kad šiame organizme atliktų gyvybines funkcijas. Įdomu tai, kad ir Lietuvoje dar 1927 m. Vyriausiasis tribunolas kasacinėje byloje Nr. 107 teisę būti tam tikroje sinagogos vietoje pamaldų metu apibrėžė kaip servitutą (Vyriausiasis tribunolas, 1927 m. sausio 31 d. sprendimas Nr. 107).

IŠVADOS

Atsakius į pirmuosius tris straipsnio įvade išdėstytus klausimus, galima įvykdyti ketvirtąjį uždavinį: – taip, apskritai kalbant, egzistuojantys civilinės teisės institutai yra pajėgūs išspręsti anatomicinio žmogaus kūno organo teisinio statuso klausimą, nors tam tikrose situacijose šį statusą apibrėžti nėra paprasta. Taigi:

1. Anatomicinio kūno organo donorstės sutartis turėtų būti laikoma *sui generis* dovanojimo sutartimi, kurioje *animus donandi* yra donoro ketinimas dovanoti organą; *causa donandi* (praturtėjimas) susideda iš kito žmogaus gyvybės gelbėjimo arba sveikatos būklės pagerinimo persodinus sveiką anatomicinį kūno organą vietoj sergančio ar nebeatliekančio funkcijos, o *animus recipienti* – recipiento valia išsaugoti savo gyvybę, pratęsti gyvenimą ir (arba) pagerinti sveikatos būklę. Jei tokia dovanojimo sutartis įsigalioja po dovanotojo mirties, tai ji yra *donatio mortis causa*.
2. Anatomicinio kūno organo teisinis statusas turėtų būti visapusiškai suprantamas kaip *res sui generis extra commercium*. Anatomicinis kūno organas yra savitas „daiktas“, išimtas iš civilinės apyvartos ir naudotinas išskirtinai pagal paskirtį – žmogaus gyvybei užtikrinti.
3. Klausimas, kokių teisių į mirusiojo kūno (ir į to kūno išsaugojimą) turi artimiausi giminaičiai, atsakingi už laidotuves, lieka neatsakytas, nors JAV teismų praktikoje jau formuojasi nuostata, kad artimieji turi visišką teisę disponuoti mirusiojo kūnu ir neleisti pašalinti bet kokių jo organų.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Specialioji literatūra

- Bailey, E. (1999). Should the State Have Rights to Your Organs? Dissecting Brazil's Mandatory Organ Donation Law. 30 U. *Miami Inter-Am. L. Rev.*, p. 715–718.
- Crusen, G. (1890). *Der strafrechtliche Schutz des Rechtsguts der Pietät*. Berlin: Verlag von J. Guttentag (D. Collin).
- Derco, L. M. (2011). America's Organ Donation Crisis: How Current Legislation Must be Shaped by Successes Abroad. 27 J. *Contemp. Health L. & Pol'y*, p. 154.
- Finkelšteinas, M. (1931). Uzufuktas (*Usufruktus*). *Teisė*, 19, p. 1–12.
- Fukai, D. (2019). Organ Donations: Why the Gift of Life Ideology is Losing Lives. 42 *Hastings Int'l & Comp. L. Rev.*, p. 521–525.
- Siminoff, L. A., Chillag, K. (1999). The Fallacy of the "Gift of Life". *The Hastings Center Report*, Vol. 29, No. 6 (Nov. – Dec. 1999), p. 34–41.
- Stewart, C., Lipworth, W., Aparicio, L., Fleming, J., Kerridge, I. (2014). The problems of biobanking and the Law of Gifts. Iš Goold, I. et al. (Eds.). *Persons, parts, and property: How should we regulate human tissue in the 21st century?* Oxford: Hart Publishing, p. 25–38.

Australijos teismų praktika

- Doodeward prieš Spence* [1908] HCA 45, [1908] ArgusLawRp 91, 15 Argus L.R. 105 (31 July 1908).

Didžiosios Britanijos teismų praktika

- Dobson & Ors prieš North Tyneside Health Authority & Anor.* England and Wales Court of Appeal (Civil Division), Jun 26, 1996.
- In Re St. Helen's, Brant Broughton*, [1973] 3 W.L.R. 228, [1974] Fam. 16 (18 October 1972).
- Williams prieš Williams* (1882) 20 Ch. D. 659, p. 662.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika

- Brotherton prieš Cleveland*, 923 F. 2d 477, 482 (6th Cir. 1991).
- Burney prieš Children's Hospital in Boston*, 169 Mass. 57 (16 June 1897).
- Colavito prieš New York Organ Donor Network, Inc.*, 438 F. 2d 214 (2d Cir. 2006) (23 February 2006).
- Darcy prieš Presbyterian Hospital*, 202 N.Y. 259 (1911) (30 May 1911).
- Diamond prieš Art Contracting Company, Inc.*, 147 Misc. 88 (N.Y. Misc. 1933) (1 February 1933).
- Foley prieš Phelps*, 1 App. Div. 551 (N.Y. App. Div. 1896), 37 N.Y.S. 471 (1 February 1896).
- Hassard prieš Lehane*, 143 App. Div. 424 (N.Y. App. Div. 1911) (10 March 1911).
- Washington University prieš Catalona*, 437 F. Supp. 2d 985, 997 (E.D. Mo. 2006), Nr. 4:03CV1065SNL, 2006-03-31.
- Whaley prieš County of Tuscola*, 58 F.3d 1111 (6th Cir. 1995) (12 July 1995).

Latvijos teismų praktika

- Latvijas Senats, 1938 g. 16. jūnija, Spriedums Nr. 38 /543, Konradi XIV. kr., Nr. 4464.
- Latvijas Senats, 1938 g. 15. jūlija, Spriedums Nr. 38/759, Konradi XIV. kr., Nr. 4494.

Lietuvos teismų praktika

Vyriausiasis tribunolas, 1927 m. sausio 31 d. sprendimas Nr. 107, Vyriausiojo tribunolo civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkinys. Paruošė ir išleido Zigmas Toliušis ir Vladas Požela. 1927 metų. Kaunas, 1930, p. 35–37.

Prancūzijos teismų praktika

Cour Administratif d' Appel Nantes, 3ème chambre, 2019-09-20, 19NT00744.

Šveicarijos teismų praktika

Bundesgerichtshof (Schweiz), Urteil der II. Zivilabteilung vom 3. Juli 1975, BGE Bd. 101 II 177, p. 198–199.

Kiti šaltiniai

Koroneris. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą <https://www.vle.lt/straipsnis/koroneris/> [žiūrėta 2023 m. lapkričio 21 d.].